DOKUMENTAR PRESTESAKEN

Det store SVIKET

Rettsstaten dømte en prest i Glåmdalen for overgrep mot stedatteren. Mangelfull etterforskning, en subjektiv psykolog-rapport og tvilsomme troverdighetsvurderinger bidro til dommen. Dette er historien om en rettsprosess der det meste gikk galt. »

Faksimile fra februarutgaven av Psykologtidsskriftet.

Hverdagens hukommelsespatologi

Prestesaken reiser på nytt spørsmål om bekreftelsesfellen og hukommelsesproblematikk hos sårbare individer.

ANNIKA MELINDER, professor ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

PRESTESAKEN

STUDIET AV MENNESKELIG kognisjon og anvendt vitnepsykologi har løftet frem sentrale faktorer med relevans for beslutningstagere og eksperter. Et slikt moment er kunnskap om «hverdagslivets hukommelsespatologi» – det faktum at vi på ulike nivåer erindrer og kobler feil. Sårbare personer er ekstra utsatt. Her viser det seg at sakkyndige ikke har stort mer kunnskap enn andre psykologer, på tross av at de er satt til å arbeide med disse problemstillingene i svært alvorlige saker som behandles i ulike legale kontekster (Melinder & Magnussen, 2014).

Når noviser så vel som eksperter skal finne relevant informasjon for å bygge opp sin forståelse av årsakssammenhengene i et hendelsesforløp, er det sentralt å kunne prøve ut ulike ideer, eller hypoteser. En vanlig feil vi ofte gjør, er å utgå fra den informasjonen vi allerede har, og søke mer informasjon som kan bekrefte den. Med andre ord vil den opprinnelige forståelsen av hva som eventuelt har skjedd, forme våre spørsmål og vår fokusering. Søket etter informasjon innsnevres, og mulighetene for alternative kunnskapsenheter uteblir. Denne forutinntattheten, som kalles «confirmation bias», altså «bekreftende forutinntatthet» (Nickelsen, 1992), kan derfor bidra til at andre sammenhenger og annen relevant informasjon går tapt, simpelthen fordi det ikke blir stilt spørsmål om dette.

Bekreftende forutinntatthet er et universelt trekk ved menneskelig kognisjon som preger resonneringen til alle profesjoner der problemløsning er sentralt. Calikli og Bener (2013, 2015) har for eksempel vist at en programmerers grad av bekreftende forutinntatthet henger sammen med antall feil han gjør i software-programmeringen.

GIKK I FELLEN

I Prestesaken må man vel kunne si at den fornærmedes allierte representerte et team som gikk rett i bekreftelsesfellen. Utsagn som «I utgangspunktet tror jeg på henne inntil det motsatte skulle bli bevist», er et direkte eksempel på bekreftende forutinntatthet. Slik saken er beskrevet i Psykologtidsskriftet, sjekker ikke sakkyndig eller støttespillerne ut alternative forklaringer eller følger opp andre spor. Med samme forbehold synes sakkyndig å legge de påståtte overgrepene mot fornærmede til grunn i sin vurdering om årsaksforhold, og konkluderer i tråd med denne logikken – at presten og hans handlinger mer eller mindre har forårsaket hennes lidelse og problematikk. Det er først i lagmannsretten at det blir stilt spørsmål ved den psyko-

logsakkyndiges rapport, primært fordi den ble brukt som bevis, og fordi sakkyndige uttalte seg om jentas troverdighet. Allikevel forblir rapporten et sentralt dokument, og til og med Den rettsmedisinske kommisjon har ingen bemerkninger, men omtaler den tvert imot som «grundig». Alt ifølge dokumentaren i Psykologtidsskriftet.

BEHOV FOR KRITISK HOLDNING

Mye tyder på at individets grad av fleksibilitet har betydning for i hvilken utstrekning man utforsker ulike årsaker til en hendelse eller prosess. Høy grad av profesjonalisme skulle tilsi at eksperten inntar en falsifiserende holdning til det materialet som skal vurderes, men ofte ser man det motsatte skje; eksperter tviholder på sin forklaring eller på sitt syn og prøver det ikke opp mot andre perspektiver. Jevnlig tilbakemelding på egen praksis kan fremme refleksjon og motvirke forutinntatthet, såfremt den hentes fra kollegaer som utfordrer perspektivet. Man må også spørre seg i hvilken grad mulig forutinntatthet blir gjenstand for oppmerksomhet i etterutdanningsprogrammet for de sakkyndige, i oppfølgnings- og veiledningsordninger etter gjennomført program og i kvalitetssikringsinstansene (Barnesakkyndig kommisjon og Den rettsmedisinske kommisjon). I relativt små miljøer er det fare for at man lar bukken passe på havresekken. Sakkyndige og andre kvalitetssikrere kunne med fordel hente hjelp fra metodikk som nettopp bygger på abduksjon, logikken som mer enn bare sannsynliggjør (induksjon) eller utleder fra sannsynlige premisser (deduksjon), i sitt virke for det legale system. Det forutsetter et åpent sinn for tilbakemeldinger, kritisk holdning til eget foretrukket perspektiv og ikke minst oppdatert og relevant teoretisk og metodisk kunnskap. ✖

REFERANSER

Calikli, G. & Bener, A. (2013). Influence of confirmation biases of developers on software quality: an empirical study. Software Quality Journal, 21, 377-416.

Calikli, G. & Bener, A. (2015). Empirical Analyses of the Factors Affecting Confirmation Bias and the Effects of Confirmation Bias on Software Developer/Tester Performance. Software Quality Journal, 23, 695-722.

Melinder, A.M.D. & Magnussen, S. (2015). Psychologists and psychiatrists serving as expert witnesses in court: what do they know about eyewitness memory? Psychology, Crime and Law, 21, 53- 61

Nickerson, R.S. (1998). Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. Review of General Psychology, 2, 175–220. doi:10.1037/1089-2680.2.2.175

Journalistisk tunnelsyn

I saka «Det store sviket» begår journalisten feilen som Asbjørn Rachlew advarar mot.

KNUT DALEN, professor, dr.philos., nevropsykolog.no AS

PRESTESAKEN

DET VAR INTERESSANT å lese februarnummeret av Psykologtidsskriftet. Først las eg Nina Strand sitt intervju med Asbjørn Rachlew. Dette var svært lærerikt og omhandla «Etterforskningens psykologi». Rachlew er politioverbetjent og forskar. Han fortel om kva som kan gå gale i avhøyr og etterforsking. Her kjem faglege gullkorn på løpande band. Her er nokon døme: «Nøkkelordet er kognitive bekreftelsesfeller, altså tendensen vi har til å legge merke til og lete etter opplysninger som støtter våre antakelser.» «Fra det øyeblikket man gjør seg opp en mening, starter disse ubevisste forenklingsstrategiene.» Eg kjenner att mykje av dette frå saker der eg sjølv har rolla som sakkunnig. Rachlew la særleg vekt på kor viktig det er at ein som etterforskar kan ha fleire tankar og hypotesar i hovudet når ein går inn i ei sak. Gjer ein ikkje det, risikerer ein å køyre seg inn i feil spor. Dette kan føre til at ein berre får med seg opplysningar som stadfester det ein sjølv meiner. Rachlew seier på slutten mellom anna: «Vi etterforskere kan få tunellsyn, men det gjelder også psykologer – og journalister.» Etter å ha lese intervjuet, som berre er på to sider, kjende eg meg opplyst.

Så gjekk eg laus på å lese den neste artikkelen: «Det store sviket». Journalist Øystein Helmikstøl som etterforskar, eller «etterforskande journalist», heiter det kan hende. Her var det ikkje mykje å finne av det som Rachlew hadde omtala som ein burde gjere for å komme fram til best mogleg resultat. Eller sagt på ein annan måte, her fekk lesaren demonstrert i praksis mange av fellene som var omtala i intervjuet med Rachlew. Utan at eg kjenner saka, eller tek stilling til faktum, var det påfallande korleis Helmikstøl plukkar opp informasjonen som stadfester hypotesen som det ser ut til at han hadde då han starta med arbeidet. Eg fekk denne underlege kjensla av at så enkelt og innlysande kunne det ikkje vere. Kjensla av at her må det mangle noko i framstillinga. At alle andre kunne ta så mykje feil i ei så eintydig sak. Sett på spissen fekk eg etter kvart attkjenning av soga om han som kom heim ein mørk kveld og oppdaga at han hadde mista nøkkelknippet sitt på vegen heim. Då gjekk han og leitte etter nøklane under alle lyktestolpane. Der var det lettast å leite.

Det var synd at ikkje Øystein Helmikstøl hadde lese intervjuet med Rachlew før han gjekk i gang med arbeidet som etterforskar. Her hadde han funne mange god tips som han kunne hatt nytte av. Då trur eg at eg hadde kjent meg opplyst etter å ha lese dei 36 sidene Helmikstøl har brukt på sin debut som etterforskar. ✖